

Türkiye’de Hayvancılık Sektörü İle İlgili Tespit Ve Değerlendirmeler

Hayvansal gıda temini, sağlıklı bir toplum ve gelecek nesiller için, bilimsel olarak kanıtlanmış, olmazsa olmaz bir koşuldur. Dünya Sağlık Örgütü, sağlıklı bir insanın vücut ağırlığının her kilogramı için günde 1 gram protein tüketmesi ve bunun da %42’nin hayvansal kökenli olmasını önermektedir. Tam olarak bu nedenle, gıdanın hammadde kaynağı olan tarım ve hayvancılık, ulusal ve uluslararası alanda stratejik bir sektör konumundadır.

Dünya'nın yakın geçmişine baktığımızda gıda üzerindeki stratejilerin gittikçe arttığını ve devlet politikaları haline geldiğini görüyoruz. Gelecekte, hızla artan dünya nüfusu ve hızlı kentleşme oranına karşılık azalan hayvan sayısı ve tarım alanları nedeniyle, gıda temini stratejik olarak tüm ülkeler açısından çok büyük önem taşıyacak, gıda ve suya hükmedenler dünyayı yönetir hale gelecektir.

Gelişmiş ülkeler bitkisel ve hayvansal üretimi akılcı ekonomik politikalarla destekleyip, ulusal üretimde istikrarı sağlamakta, aynı zamanda önemli bir dış satımcı ülke konumunda yer almaktadırlar. Ülkemizde, kırsal ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi ancak alınacak akılcı ekonomik politikalarla birleştiğinde mümkün olacaktır. Bu nedenle tüm gelişmiş dünya ülkelerinde olduğu gibi, kırsal ekonomik kalkınmanın lokomotifi olan hayvancılığın geliştirilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

Tarım ve hayvancılık kırsal ekonomik yapıyı meydana getiren iki önemli sektör olup, bu sektörlerin genel anlamda işletme yapıları, ürün özellikleri ve üretim süreçleri, pazar durumu ve pazarlama özellikleri, üretimde toprağa ve doğa koşullarına bağımlı olup olmama vb. birçok noktada önemli farklılıkları bulunmaktadır.

Türkiye’de sektörler itibarıyla bir değerlendirme yapıldığında, Sermaye/Hasıla oranının diğer sektörlerle nazaran daha avantajlı olması, hayvancılık sektörünü, istihdam yaratma, sermaye geri dönüş süresinin kısalığı ve yatırımın verimliliği yönünde önemli bir noktaya taşımaktadır. Sektörün destekleme düzeyinin ve etkinliğinin yükselmesi yeni iş ve istihdam olanaklarını yaratacak ve bu sayede kırdan kente göçün önlenmesi, kırsal kalkınma ve sosyo-ekonomik yapıda iyileşme, gelir ve refah artışı sağlanması gibi konularda itici bir güç oluşturacaktır.

Türkiye ekonomisinde hayvancılık, milli güvenliğimiz ve sosyal yapımızın temel taşıdır. Hayvancılık sektörü, sağlıklı beslenme yanında ulusal kalkınma açısından da önemli iktisadi fonksiyonlar yüklenmiştir. Bu fonksiyonlar; sanayiye ham madde temin etme, milli geliri artırma ve dışsatımı geliştirme, kırsal alanda ve hayvancılığa dayalı sektörde istihdam yaratma, göçü önleme, bölgelerarası sosyal ve ekonomik yönden dengeli kalkınmayı sağlama şeklinde özetlenebilir. Bu açıdan hayvancılık, kırsal kalkınmanın lokomotif sektörü olarak düşünülmelidir. Son yıllarda, ülkemizde yaşanan ekonomik krizler, küresel çapta görülen iklim değişiklikleri ve kuraklık, tüm dünyayı adeta

cendere altına sokan covid-19 pandemisi, yakın zamanda yaşadığımız depremler, çevremizde yaşanan savaşlar gibi süreçler en fazla hayvancılık sektörünü etkilemiştir.

Türkiye’de hayvancılık sektörüne genel bir çerçeveden baktığımızda; hayvansal üretimimizin, 2022 yılı için, toplamda 2.4 milyon ton beyaz et, 2.19 milyon ton kırmızı et, 21.5 milyon ton süt ve 20 milyar civarında yumurta üretimi olarak gerçekleşmiş olduğunu görürüz. Nüfusumuzun 85.2 milyonu bulunduğu ülkemizde kişi başı yıllık hayvansal ürün tüketimlerine baktığımızda ise; beyaz et tüketimimizin yaklaşık 21 kg ve kırmızı et tüketimimizin 9.9 kg, yumurta tüketimimizin 191 adet ve süt (inek, koyun, manda) tüketimimizin ise 207 lt (yoğurt, ayran, tereyağı, peynir vb. gibi bu rakam içerisindedir.) olduğu tahmin edilmektedir. Zira bu rakamlara, ülkemizde misafir ettiğimiz mülteciler ve turistler dâhil edilmemiştir. Bu tüketim miktarları, gelişmiş ülkelerin tüketim rakamlarının altında olmasının yanında (AB süt tüketimi 331 kg/kişi/yıl, kırmızı et tüketimi 80-90 kg/kişi/yıl) bazı veriler ne yazık ki dünya ortalamasının (kırmızı et tüketimi 20.1 kg/kişi/yıl) da altındadır. Bu ülkelerdeki kırmızı et tüketiminin büyük bir miktarının domuzdan geldiği de hesaba katıldığında, ülkemizde, beyaz et, küçük ve büyükbaş hayvanlardan elde ettiğimiz kırmızı et, süt ve yumurta üretimini hızla ve sağlıklı bir şekilde arttırmamız gerektiği açıkça görülmektedir.

Hayvansal üretimde azalmalar, hızlı nüfus artışı sonucu kırmızı ette arzın talebi karşılayamaması, artan fiyatlar ve tüketiciye ucuz et tedariki gibi kimi gerekçelerle canlı hayvan ve et ithalatına gidilmesi, bu iş ile uğraşanlar açısından bir kısır döngü yaratmıştır. Önceleri canlı hayvan ithalatı ile büyük ölçekli işletmeler ve et ithalatı ile özellikle sanayi kesiminde bir rahatlama görülse de, zaman içerisinde, kendi hayvanlarını yetiştirmeye çalışan ve ürünlerini iç pazara sunan yetiştiricilerimiz, talep görmedikleri için, hayvancılıktan uzaklaşma ya da hayvan sayılarını tedricen azaltma yoluna gitmişlerdir.

Günümüzde artan enflasyon ve döviz kurları nedeniyle ithalatın pahalılaşması, üretimde kullanılan girdi fiyatlarındaki artışa neden olmuştur. Bu durumdan hem küçük hem de büyük işletmeler etkilenmiş, özellikle iç pazara besi hayvanı girdisi de sağlayan süt ve damızlık hayvan yetiştiricileri çareyi işletmelerini küçültmekte bulmuşlardır. Son zamanlarda yaşadığımız ekonomik kriz ise, gebe hayvanların bile kesime gönderilmesine neden olacak kadar vahim sonuçlara yol açmıştır. Aynı zamanda, üretim maliyetlerinde ve ürün fiyatlarındaki bu önlenemeyen artışlar, hem üretimde hem de tüketimde düşüğe (talep daralması) sebebiyet vermiştir. Sektörün ciddi bir kriz ve darboğaza girmesine neden olan bu durum, özellikle hayvansal gıdada kıtlık yaşanabileceğinin habercisidir. Sonuç olarak, ülkemizde yaşanan ekonomik kriz, sağlıklı ve dengeli beslenmede son derece önemli olan hayvansal proteinin yetersiz alınmasına neden olacak ve özellikle küçük bebek, çocuklar ve hamile kadınlarda beslenme problemleri yaratarak, ileride telafisi mümkün olmayan kayıplara sebebiyet verecektir.

Türkiye’de hayvancılığı tehdit eden üç önemli tehlike vardır. **Bunlardan birincisi** halen içinde yaşamakta olduğumuz maliyet artışı ve karsızlık krizidir. **İkinci tehlike** iklim değişikliği ve küresel ısınma krizidir ki önümüzdeki yıllarda etkisini daha da artıracaktır. **Üçüncü tehlike ise** kırsaldan kente

genç nüfus göçüdür. Bu son tehlike halen devam etmekte olup yakında köylerde hayvancılık yapan insan kalmayacaktır (Şu anda hayvancılıkla uğraşan ve kırsalda yaşayan kişilerin yaş ortalaması 57'dir. Bir insanın fiziki gücü ele alındığında, bu yaş ortalaması ile en çok 20 yıl sonra kırsalda hayvancılık yapabilecek kimsenin kalmayacağı aşikardır). Son iki krizin çözümü kısa vadede zordur. Bu üç krizin ortak sonucu ise damızlık ineklerin kesilmesi ve işletmelerin kapanmasıdır. Bu üç tehlikeden maliyet artışı ve karsızlık krizi ile ilgili acil önlemler alınarak krizin etkileri hafifletilmelidir. Böylece gelecekteki olası kıtlığın şiddetinin azalması mümkün olabilecektir.

İçinde yaşamakta olduğumuz çılgın döviz artışları ve dizginlenemeyen enflasyon hayvansal üretim girdilerinin hepsinde katlanarak artışlara neden olmuştur. Üretimin en büyük girdisi olan fabrika yemi ve kaba yem fiyatlarındaki artışa, elektrik, mazot, veteriner aşı ve ilaçları, boğa sperması, yem bitkisi tohumu vb. girdilerdeki artış da eklenince üretici gelecekte nasıl üretim yapabileceğini bilemez duruma gelmiştir. Sığırcılıkta girdi fiyatlarının yaklaşık %70'ini yem giderleri oluşturmaktadır. Yem hammaddelerinin de yaklaşık 2/3'ünü yurt dışından sağlanmaktadır. Dolayısıyla yem fiyatları döviz fiyatlarının artışından etkilenmekte ve sığır yetiştiricisi artan yem fiyatları sonucu zarar etmektedir. Besi işletmelerine hayvan temin eden, süt ve damızlık işletmelerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması bu noktada kritik bir öneme sahiptir. Süt sığırcılığının sürdürülebilir olması için, küçük aile işletmelerinin 1 lt süt ile 1,5 kg ve büyük işletmelerin ise 1,3 kg konsantre yem alabilmesi gerekir. Süt /yem paritesi de denilen bu kriterin standardize edilmesi ve korunması bu nedenle devlet politikası haline gelmelidir. Benzer şekilde sığır eti üretimi yapan besi işletmelerinde 1 kg karkas fiyatı ile üretici 23 kg besi sığırı yemi alabilmelidir. Sektörün içinde bulunduğu krizden çıkışta kısa, orta ve uzun dönemli somut tedbirlerin hayata geçirilmesi, hem üretimde sürdürülebilirlik hem de gıda güvenliğimiz açısından gerekliliktir. (Veteriner Hekimler Derneği olarak 2022 Nisan ayında yayınladığımız Kısa, Orta ve Uzun vadeli eylem planı önerilerimiz raporumuz ekinde ayrıca sunulmuştur.)

Özetlemeye çalıştığımız tüm bu gereklilikler ve içinde bulunduğumuz koşullar altında, Hayvancılık Sektörü Bütçe Görüşmelerinde gündeme getirilmesini istediğimiz konular ve değerlendirmeler aşağıdaki başlıklar altında dile getirilmiştir:

1. Milli Tarım Politikası

Ülke olarak kapsamlı bir tarım envanterimiz en son 20 yıl önce yapılmış olup, en kısa sürede güncellenmesi gerekmektedir. Ölçemediğimiz değerleri kontrol edemeyiz, kontroledemediğimizi yönetemez ve verim alamayız. Mevcut durumun sayım yapılarak ortaya konması ve ülkemiz ihtiyaçlarına dönük kısa, orta ve uzun vadeli Tarım politikalarının belirlenmesi ve değişen bakanlarla birlikte değiştirilmeyecek Milli politikalar olarak uygulanmasının sağlanması gerekmektedir.

Türkiye genelinde güncel işletme sayısı, yapısal durumu, kapasitesi ve hayvan varlığının tespitine yönelik çalışmalar kapsamında genel bir sayım yapılmalıdır. Bölgesel ihtiyaçlar ve olanaklar tespit edilmeli, desteklemelerin ve üretim planlamasının daha etkin yürütülmesi için hayvancılık

işletmelerinin tanımlama ve sınıflandırma işlemlerinin; üretim yöntemi, ihtisaslaşma, ölçek ve gelir kaynakları ekseninde zaman kaybetmeden yapılması gerekmektedir.

Türkiye’de hayvancılık ve hayvansal üretime ilişkin sağlıklı istatistiki veri bulunmamakta olup, kısa sürede genel tarım-hayvancılık sayımı yapılmalıdır. Hayvancılık işletmelerinin profesyonel olarak işletme tanımı yapılmalı, küçük ölçekli aile işletmeleri korunarak kârlı çalışmalarını teşvik edilmelidir.

Her ne kadar, seçimle yönetime gelen iktidar erki, beş yıllık kalkınma planları ile politikalarını hayata geçirmeye çalışacak ya da çalışıyor olsa da, tek bir kişi ya da zümrenin tekeline bırakılmayacak denli stratejik öneme sahip tarım ve hayvancılık politikalarının, konuyla ilgili uzmanlar, sektör ve üretici temsilcileriyle birlikte, 5-10-30 hatta 50 yılı öngören simülasyonlar hazırlanarak ele alınması ve her seçimle gelen iktidar erkinin bu simülasyonlara göre politikalar geliştirmesinin sağlanması yönünde çalışmalar yapılması mutlaka düşünülmelidir. Her bakan değişikliğiyle sil baştan değişen tarım politikaları sürdürülebilirliğin önündeki en büyük sorundur. Bakan ya da bürokratlara göre değişmeyen, piyasada devamlılığı ve istikrarı gözetilen gerçekçi, altı dolu ve etkin bir tarım politikasına ihtiyaç vardır. Sadece bir kişi ya dakesimin değil, liyakatli kadroların oluşturacağı politika ve stratejiler, tarım ve gıda piyasasında öngörülebilirliği ve güveni sağlamada önemli bir rol üstlenecektir.

2. Strateji

Yakın gelecekte gıda, su, ilaç ve tohum sektörleri yeni dünya düzeninin oluşmasında en önemli stratejik hususlar olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, dış etkilere karşı cari açığa sahip ülkelerin, özellikle kendi ihtiyaçlarını karşılarken yukarıda sıralanan alanlarda dışa bağımlı olması, o ülke ekonomilerinin en zayıf noktası olacaktır.

Hayvancılık sektöründe üreticinin en önemli problemlerinden biri, ürününe uygun fiyattan alıcı bulamamasıdır. Üreticilere ürünleri için satış/pazar garantisi sağlanması, sektörün gelişmesi açısından önem arz etmektedir.

Türkiye’de son dönemde hayvan varlığında ve hayvansal üretimde meydana gelen azalışı, yüksek enflasyonla birlikte artan et, süt ve yumurta gibi ürün fiyatlarını hem üretici hem de tüketici açısından uygulanan teknik ve ekonomik politikaların yetersizliği ve tutarsızlığına bağlamak mümkündür.

Hayvancılıkta yaşanan bu problemin temelde en önemli nedeni, yetiştiricilerin başta yem, kredi ve finansman kaynakları olmak üzere yüksek girdi maliyetleri, hayvan ve et ithalatı kararları, uygulanan ekonomik politikalar neticesinde piyasalarda yaşanan istikrarsızlık ve artan döviz kurları, örgütsüz üretim ve üretkenliği düşük pazarlama yapısı nedeniyle piyasada maliyetin altında oluşan veya kârlı çalışmaya imkan vermeyen ürün fiyatları yüzünden hayvancılık işletmelerinin üretimden uzaklaşmaları, kapasitelerini düşürmeleri ve nitelikli damızlıklar dahil hayvanlarını kesime sevk etmeleri gerçeğidir.

Maalesef geçmiş dönemin ekonomi kurmayları ithalatı hep kendi üreticisine ve yetiştiricisine karşı enflasyonu düşürme gerekçesi ile silah olarak kullanmışlardır. Günümüzde bu yaklaşımın değiştiği söylenemezse de, döviz kurundaki ithalat aleyhine gelişen mevcut durum ithalatın fiyat konusundaki avantajını ortadan kaldırmıştır. Ülkemizde yaşanan bu ithalat anlayışının sonucunda ortaya çıkan kendi üreticimiz ve yetiştiricimize karşı yapılan haksız rekabet ile yerli üretim sürekli baltalanmış ve birçok üretici ve yetiştirici zarar ederek üretimden çekilmiş, borç batağına saplanmıştır. Hayvancılıkta ithalat politikası ile Türkiye, sığır ithalatında dünya ikincisi, Avrupa'nın ise lideri konumuna gelmiştir. İthalatta ulaşılması zor rekorlar kıran Türkiye, bu politikasıyla birçok hayvan hastalığını da ithal etmektedir.

Bu süreçte maalesef çok sayıda hayvancılık işletmesi faaliyetini durdurma noktasına gelmiş bulunmaktadır. Yine bu işletmelerin büyük çoğunluğu toplumun tüm kesimlerinde olduğu üzere üretimini kısarak son çare seçim sonrası uygulanacak acil ve hayati önemdeki ulusal politikalara göre üretimini sürdürüp sürdüremeyeceğine karar verme aşamasına gelmiştir. Daha önce "kaynakları kendi kendine yeten 7 dünya ülkesinden biri olarak nitelendirilen" Türkiye, artan nüfus/talep ve göçmen politikasının da etkisiyle, bitkisel ve hayvansal bazı gıda ürünlerinde oluşan arz kıtlığı ile birlikte dışa bağımlı bir hale gelmiş bulunmaktadır.

Hayvansal üretimde belirli bir üretim artışının sağlanabilmesi ve sektörün rasyonel bir yapı kazanabilmesinde devletçe sağlanan destek ve uygulanan istikrarlı fiyat politikasının büyük önemi vardır. Gerçekten tek başına olmamakla beraber üretimin hem nicelik hem de nitelik olarak artırılmasında fiyat önemli bir role sahiptir.

Tüm iktisadi mal ve hizmetlerde olduğu gibi hayvansal ürünlerde de üretici ve tüketiciyi ilgilendiren ortak nokta fiyattır. Türkiye'de genelde birçok iktisadi mal ve hizmet için fiyatlar serbest piyasa koşullarına göre oluşmaktadır. Ancak kırsal alanda hayvan ve hayvansal ürün fiyatları çoğunlukla serbest rekabet koşullarının oluşmadığı bir ortamda teşekkül etmektedir. Diğer bir deyişle fiyatlar, çok sayıda küçük ve örgütsüz üretici kesim ile az sayıda ve özellikle fiyat konusunda birlikte davranan alıcıların karşı karşıya geldiği oligopson bir piyasada oluşmaktadır.

Örneğin et piyasası hareketlendiğinde, ithalatın söylentisi bile karkas etin kg'ında 2-3 TL'lik düşüşe neden olurken, market raflarında et fiyatlarında herhangi bir indirim söz konusu dahi olmamıştır. Ortalama 300 kg karkas üzerinden 600-900 TL yetiştiricinin kazancından eksilen bu para, yetiştiriciyi zor duruma düşürmüştür, emek sahibi olmayan aradaki kişilerin kazançlarına eklenmiştir. İthalat yapılmasa bile, bu türden spekülasyonlar sadece yetiştiricilere ciddi zararlar vermiş ve üretici lehine bir sonuç da doğurmamıştır. Sektörün en az 25 farklı sektörde sağladığı istihdam düşünüldüğünde hayvancılığın baltalanması birçok sosyal sorunları da ortaya çıkaracaktır.

Ayrıca, Rusya ile yaşanan krizden sonra neden domates ithalatına hemen başlanılmadığının da analizinin iyi yapılması gerekmektedir. Onlar bizler gibi dışarıda daha ucuz deyip kapıları açmamakla kendi ülkesinde domates yetiştirmeye başlayan üreticilerini korumuş ve üreticilerine siz pahalıya üretiyorsunuz, biz daha ucuza getiririz dememişlerdir. Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin'le

başlatmış olduğu ticaret savaşları en büyük alıcılardan olan Çin'in ABD'den soya fasulyesi alımını durdurmuş, soya fasulyesi yetiştiricinin elinde kalmış ve fiyatı gerilemiştir. Bu durumda, Trump yönetimi çiftçisini oluşturan bu zarardan korumak için milyarlarca dolar destek sağlamıştır. Sonuç olarak, ülkemizde yetiştirilebilecek hiçbir ürünü ithal etmemeli, zorunlu olunması halinde de kesinlikle iç piyasa koşullarında olumsuz etki yaratmayacak gümrük düzenlemeleri ile üretimin sürdürülebilirliğini bozmadan ithalat yapılmalıdır. Zorunlu ithalat yapmamız gereken ürünlerin ucuz ve farklı ülkelerden temin edilebilir ürünler olması yönünde planlama yaparak, katma değeri yüksek ve birkaç ülkeye bağımlı kılacak ürünlerin ülkemizde yetiştirilmesini sağlayarak dışa bağımlılığımızı azaltmalıyız. Cari fazlamız olmadan ve hatta fazlamızın olması durumunda bile, tarım ve hayvancılıkta ithalata bel bağlamamak bir zorunluluk olmalıdır.

Tüketici yönüyle hayvansal ürünlerde ulaşılabilir fiyat düzeylerinin sağlanması temelinde üretim yetersizliğinin ve fiyat artışlarının nedenleri araştırılmalı, üretimi özendirici teşvikler, sosyo-ekonomik analiz ve çözüm önerileri geliştirilmelidir.

Çiftlikten sofraya gıda güvenliği yaklaşımı esas olmak üzere, gıda güvenliği konusundaki mevzuat eksiklikleri giderilmelidir. Kayıt dışı hayvansal gıda üretimi ve satışları kontrol altına alınmalıdır. Sektörde hayvansal üretimden tüketime gıda arz zincirinin tüm aşamalarında etkin izlenebilirlik ve denetim sağlanmalıdır.

3. Bölgesel Farklılıklar

Ülkemiz konum olarak farklı coğrafya, nüfus ve iklim koşullarına sahip bölgelerden oluşmaktadır. Bütün bu hususların dikkate alınacağı ve liyakat sahibi ve saha deneyimi olan gruplar kurarak hangi bölgelerde hangi tür ve ırkların yetiştirileceği konusu irdelenmelidir.

Bunun dışında, yem üretimi de önemli bir sorundur. Mevcut meralar ile mera olarak kazanılabilecek tüm alanlar hayvan yetiştiriciliğine tahsis edilmelidir. Coğrafya ve iklim özelliklerini dikkate alarak, yem bitkileri ve beslenme alanında uzman kişilerce, hangi bölgelerde hangi tür yem bitkilerinin yetiştirileceğinin tespit edilmesi ve bu yönde yetiştiricilerin eğitim, teşvik ve benzeri diğer yöntemlerle yönlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle soya tarımı yapılabilecek alanların belirlenerek yerli soya üretimini artırmamız büyük önem taşımaktadır. Soya sadece büyükbaş hayvancılık için değil, kanatlı hayvan ve balık yetiştiriciliği için de büyük öneme sahiptir.

Ülkemizde bölgesel olarak yapılan hayvan ıslah ve gen kaynaklarının korunması çalışmalarının yanısıra, coğrafi ve ekolojik koşullar dikkate alınarak, bölgesel bazda yem bitkisi ve hayvan yetiştiriciliğine önem verilmeli, desteklemeler de bu şekilde düzenlenerek verimlilik artırılmalıdır.

4. Örgütlenme

Hayvancılık sektöründe mevcut potansiyelin harekete geçirilmesi ve kırsal alanda geçimini hayvancılıktan sağlayan üretici ve yetiştiricilerin kendileri ile ilgili karar mekanizmalarında etkin olabilecek bir lobi oluşturabilmeleri için akılcı ve çağdaş anlamda örgütlenmeye gereksinim vardır. Hayvancılıkta üretimin örgütlenmesinden amaç; kırsal alanda üretimde bulunan işletmelerin ekonomik açıdan gelişmelerini sağlamak, bu kesimin sosyal ve ekonomik refahını artırmaktır.

Örgütlenmenin diğer bir amacı da Türkiye genelinde küçük ölçekli ancak ekonomik anlamda yaşayabilme ve ayakta kalabilme imkanı olan bu işletmelerden başlamak üzere küçüğü büyüten, optimum büyüklüğe ulaşmaya yönelten, piyasaya dönük olarak yığın halinde üretim yapan gerçek anlamda işletmeler haline dönüştürmek olmalıdır.

Örgütlenmenin başarısı her şeyden önce seçilen örgütlenme modelinin ülkenin sosyal ve ekonomik yapısına uygun olmasına, bununla birlikte bu güne değin yaşanan deneyimlerin iyi değerlendirilmesine bağlıdır. Ekonomik örgütlenmede kooperatifler, kooperatif şirketler veya üretici birliklerinden herhangi biri tercih edilebilir. Önemli olan bu oluşumlarda üretimde "ihtisaslaşmanın ve optimum ölçek şartının" ön planda tutulmasıdır.

Türkiye'de hayvancılık işletmelerinin ekonomik birimler haline gelmesi, piyasa istikrarının sağlanması ve uzmanlaşmış işletmelerin artırılması amacıyla bugüne kadar hayvancılık sektörüne değişik biçim, süre ve miktarlarda çeşitli destekler yapılmıştır. Fakat yapısal sorunlar çözülmeden uygulanan desteklemeler, sektörün hedeflenen düzeye gelmesinde yeterli ve etkili olamamıştır. Yapılması gereken şey, sektörle ilgili hedefin açık bir şekilde belirlenerek kısa, orta ve uzun vadeli politikaların uygulamaya konulmasıdır. En önemli yapısal sorunlardan biri olan işletme ölçekleri nedeniyle ortaya çıkan problemlerin çözümünün en etkin yolu, üretici örgütlülüğünün etkinleştirilmesidir. Gelişmiş ülkelerde hayvancılık sektörünün bugünkü seviyeye gelmesinin arkasında üretici örgütleri vardır. Türkiye'de bu örgütlerin etkinleştirilmesinin yolu örgüt yöneticilerinin profesyonelleştirilmesinden geçmektedir.

Türkiye'de mevcut bulunan tarım ve hayvancılık örgütlenmesi, 4 ayrı Bakanlık ve 6 ayrı kanun ile yürütülmeye çalışıldığından uygulamada türlü sorunlara ve en iyimser tabirle kaosa yol açmaktadır. Yetiştiricinin/üreticinin kafası karışmakta, var olan örgütler birbiriyle çatışmakta ve çakışmaktadır. Üretici örgütlenmesinin önünde engel oluşturan bu mevzuat karmaşası bir an önce düzenlenmeli, tarım ve hayvancılık ile ilgili örgütlenme tek bakanlıktan takip edilir hale getirilmelidir. Mevcut hayvancılık örgütleri, maalesef aidat toplama ve ticari faaliyetler dışında, fonksiyonel olarak asli görevleri olan yetiştiricilerin yanında olamamıştır. Hemen hiçbir platformdayetiştiricinin haklarını gereği gibi savunamamıştır. Yetiştiriciye sağlanan destek ödemelerinin birlikler üzerinden olması, birlikleri ciddi bir aymazlığa sürüklemiştir. Destek alabilmek için birliklere mecbur olan yetiştirici, birliğe üye olmasından dolayı, hemen hemen hiçbir avantaj elde edememiş ve sadece ödediği aidatla kazancından bir kısım adeta gasp edilmiştir.

Tüm hayvancılık alt sektörlerinde mesleki donanım ve yeterliğe sahip genç girişimcilerin teşvik edilmesi, üreticiye yatırım, modernizasyon ve kapasite artırımı için uygun kredi ve finansman imkânlarının sağlanması, üretici örgütleri arasındaki yetki ve sorumluluk alanı çatışmalarının önüne geçilmesi ve hayvansal üretimde kooperatif modellerin üzerinde çalışılması gerekmektedir. Ayrıca, hayvancılık alt sektörlerinde sözleşmeli üretim ve kooperatifleşme yaygınlaştırılmalıdır.

Bitkisel ve hayvansal üretim kendi içinde farklı dengelere sahiptir. Denge bozulduğunda iki taraf da birbirinden etkilenir durumdadır. Tarım ve gıda sektöründe dile getirilen manipülasyon ve spekülasyon iddiaları,serbest rekabet ortamının olmaması nedeniyle,sektörü daha derinden etkilemektedir. Bu noktada; Toprak Mahsulleri Ofisi(TMO),Et ve Süt Kurumu(ESK),Tarım KrediKooperatifleri, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) gibi kurumlar olması gereken seviyede düzenleyici ve destekleyici etkiyi sağlıyor mudur?Tarım ve gıda piyasalarında, üretici ve tüketiciyi gözetemeyen regülasyonlar yeterli midir? Bunların sorgulanarak gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.Ulusal Süt Konseyi (USK) ise yetiştirici gözünde güvenilirliğini tümünden kaybetmiş bir konsey haline gelmiştir. Özellikle, geçmiş dönemde aslı olmayan Merkez Bankası hamlesiyle üretici aleyhine yaptığı çıkış çok yanlış olmuş ve kime ya da kimlere hizmet ettiği hususunda ciddi soru işaretleri yaratmıştır. Böylesi bir konseye bundan sonraki süreçte hiçbir şekilde güvenilmeyecektir. Burada basit bir hesabı da ortaya koymakta fayda var: Günde 500 ton çiğ süt işleyen ve günde 50 ton karkas işleyen sanayiciler sırasıyla üreticiden sütü 10 krş. ve eti 1 TL daha ucuza alsın, 30 günlük kazançları 1,5 milyon TL'yi bulmaktadır, hem de hiçbir şey yapmadan yetiştiricinin sırtından. Nasıl tek taraflı tüketici lehine üretici fiyatlarına müdahale ediliyorsa, hem üretici hem de tüketici lehine perakende fiyata da müdahale edilmelidir. Şimdiye dek sadece üretici aleyhine fiyat artışlarında müdahale yapılırken, üretici lehine fiyat düşüşlerinde anlamlı hiçbir müdahale yapılmamıştır. Özellikle ucuz döviz sürecinde üreticilerden toplanan vergiler de kullanılarak, üreticiler ile haksız rekabete gidilmiştir.

5. Süt Sorunu

Hayvancılık sektörünün lokomotif olan süt üreticiliğinde, üretim aşaması zordur ve devamlılık gerektirir.Ortaya konan ürünün depolanması mümkün değildir. Bu dezavantajı bilen süt alıcıları üreticinin bu zaafından yararlanmayı çok iyi bilmektedir.Çiğ süt fiyatlarının uzun süredir aynı kalması ve çiğ süt fiyatları ile perakendefiyatlar arasındaki farkın açılması nedeniyle henüz damızlık vasfını kaybetmemiş hayvanların kesime gittiği ülkemizde, süt üreticiliği öncelikli olarak ele alınmalıdır.

Türkiye'de AB ile müzakere sürecinde AB müktesebatına uyumda yaşanan aksaklıkları ortadan kaldırmak, süt sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin hijyenik, kârlı ve verimli çalışmasına katkıda bulunmak üzere başta destekleme olmak üzere, kayıtlı üretimin artırılması, fiyat istikrarının sağlanması ve pazarlama yapısının çağdaş bir yapıya kavuşturulmasına yönelik politikalar oluşturulmalıdır.

Süt sığırılığında hayvan kayıt sisteminin etkinliğini artıracak; bu çerçevede yapılan denetimlerin mevcut eksikliklerini ortadan kaldıracak, Avrupa Birliğinde de kullanılan işletmelere yönelik FADN (çiftlik muhasebe veri ağı) benzeri yapı en kısa zamanda tamamlanarak kullanılabilir hale getirilmelidir. Üretim maliyetleri izlenmeli ve gerekli önlemler zamanında alınabilmelidir.

Süt sığırılığında kullanılan girdi maliyetleri özellikle de yem masrafları yüksektir. Sektörün kaliteli, uygun maliyetli kaba yem ihtiyacını karşılamak üzere yapılan teşvik ve desteklerin kapsamı genişletilmelidir.

Süt üretiminin yüksek olduğu dönemlerde fiyat dalgalanmalarına ve spekülasyonlara müsaade etmeyecek önlemler alınmalıdır. Bu bağlamda üretim fazlasını dayanıklı ürünlere çevirerek depolayabilecek, gerektiğinde bu stoklarla piyasaya müdahale edecek, yapısında sektör paydaşlarının etkin olarak yer alacağı bir müdahale kurumu oluşturulmalıdır. Ülkemizde dondurma gibi ürünlere süt tozu kullanımının kaldırılması veya belirli orandakısılanması fazla denilen sütün ülkemizde tüketilmesine ve tüketicilerin daha sağlıklı ürünlere kavuşmasına olanak sağlayacaktır. Devletimizin geçmiş dönemde süt tozu hamlesi çok yerinde bir hamle olmuş iken, bu tozların tekrardan daha uygun fiyatla iç piyasaya sürülmesi maalesef süt krizinin fitilini ateşlemiştir. Ayrıca, bir şekilde farklı kullanım amacıyla ithal edilen süt tozunun bir kısmının süt ürünleri yapımında kullanıldığı iddiası özellikle yaz aylarından bu yana inek kesimlerinden dolayı daralan üretime rağmen, talebin artmadığı gerçeğiyle destek bulmaktadır. Fazlamız varsa da, bu fazlalığın süt tozuna çevrildikten sonra, ya ihracatla dışarı satılması ya da gerçekten ihtiyacı olan dost ve kardeş ihtiyaç sahibi ülkelere hibe edilmesi büyük devlet olma tezimizle de özdeşleşecektir.

Süt sanayi işletmelerinin ihtiyaç duyduğu miktar ve kalitede hammadde tedarikini sağlamak üzere gerekli soğuk zincirin kurulması için yapılacak yatırımlarda teşvik ve destek imkânları artırılmalıdır.

Süt pazarlamasında mevcut ihale sisteminden vazgeçilerek üretici-sanayici faydasını ortak gözetilen Ulusal Süt Konseyinin etkin olarak görev alabileceği bir yapı oluşturulmalı, çiğ süt alımlarında kalite fiyat ilişkisi kurulmalı, bunun ötesinde üreticinin pazarlık gücünü artıracak tedbirler alınmalıdır. Süt fiyatlarının belirlenmesinde 6 aylık periyot yetiştirici aleyhine işlemektedir. Sadece çiğ sütün baskılanması ve bu şekilde enflasyonun kontrol altında tutulmaya çalışılması sürdürülebilir üretimin önündeki en büyük engeldir. Şayet fedakârlık gerekiyorsa da bu fedakârlık tüm sektör paydaşları arasında pay edilmelidir. Son 10 yıllık periyotta şekillenen çiğ süt, yem ve süt ile süt ürünlerindeki fiyatların iyi bir şekilde analiz edilmesi durumunda, sanayinin ve marketin her dönem kazandığını, ancak üreticinin kriz dönemlerinde ciddi zararlar ettiğini görürüz. Bu durumda yetiştiricinin zarar etmesi sonucu sağılan hayvanlarını azaltması, kesime sevk etmesi sadece sütün azalmasına değil, damızlık düve ve et açığının da artmasına vesile olarak ithalatın önünü açmakta ve döviz kaybına neden olmaktadır. Süt fiyatının yem fiyatına endekslenmesi bu sorunların büyük çapta ortadan kalkmasına vesile olacaktır. Ancak, bu durumda da yem sanayinin kontrol altında tutulması suiistimallerin

önlenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Devlet imkânları ile depolarda muhafaza edilen yerli tahıl ürünlerinin özellikle küçük yetiştiricilere her dönem maliyet hesabı yapılarak uygun fiyattan verilmesi sağlanmalıdır. Süt piyasası ülkemiz et piyasasının da lokomotifini taşıdığıdır. Ülkemiz şartlarında süt ineklerinden doğan erkek materyal, besi amaçlı kullanılarak, önemli oranda kırmızı et üretimine katkı sağlamaktadır.

Süt konusunda düzeltilmesi gereken bir hususta süt alımı yapan firmaların yem satmalarının engellenmesidir. Bu şekilde üreticiler serbest piyasa koşullarından yararlanamamakta ve kaliteli veya kalitesiz kendisine sunulan yemi alma mecburiyetinde bırakılmaktadır. Bunun sonucunda da firmaların kaliteli yem konusunda rekabet etmeleri söz konusu olmamakta ve en ucuz hammaddelerle en ucuz yemi üretmeye odaklanmaktadır. Süt alımı yapan firmaların yetiştiriciyi kendi yemini almaları konusunda zorlamaları mutlaka engellenmeli ve hatta süt işleyen firmaların yem pazarlamasının önü tümenden kesilmelidir.

Süt, et, yumurta gibi hayvansal ürünlerin besleyici değeri ve sağlık açısından önemini tüketicilere anlatmak ve onları bu konuda bilinçlendirmek amaçlı eğitim, yayım ve tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilmeli, bu suretle tüketim düzeyi artacak gelir ve refah düzeyi ile birlikte artırılmaya çalışılmalıdır. Ayrıca okul sütü programı gibi uygulamalar hayata geçirilerek düşük gelir grubundaki vatandaşların ve ailelerinin kırmızı et, süt gibi hayvansal ürün tüketimlerine hükümetçe destek olunmalıdır.

6. Kırmızı Et Sorunu

Sektörün sorunlarının başında, kırsal refahın yeteri kadar gelişmemesi nedeniyle tarım ve hayvancılığın genç kesim için giderek cazibesini yitirmesi, aile işletmelerinin sayısının gün geçtikçe azalması ve 40 yaş altı genç nüfusun kentlere göç etmesi yer almaktadır. Genç nüfus, köy-kent projeleri gibi uygulamalarla, şehirlerde gördükleri sosyal imkanlara asgari düzeyde kavuşturulmalı, üretimin ve kazancın sürdürülebilirliğüvence altına alınarak gençlere bu işi yapıp hayatlarına devam edebilecekleri gösterilmelidir.

Herkesin bildiği üzere ülkemiz coğrafyası ve iklim özellikleri nedeniyle Avrupa ve diğer bazı sığır eti ihracatçısı ülkelere nazaran üretim maliyetleri bakımından rekabetçi özelliğe sahip değildir. O ülkelerin ayrıca domuz tüketiyor olmaları sığır eti ihtiyaçlarını önemli oranda düşürmektedir. Hal böyle iken, dışarıda kırmızı etin daha ucuz olduğu algısı sürekli olarak yerli üretimin üzerinde baskı oluşturmaktadır. Geldiğimiz noktada maalesef dövizin ucuz olmasından kaynaklanan avantaj da ortadan kalkmıştır. Ayrıca, meralarımızın büyük çoğunluğu küçükbaş hayvancılığa elverişlidir. Merada yapılan hayvancılıkta en ucuz hayvancılıktır. Ancak, ülkemizde oluşturulan yanlış algılar sonucu halkımız küçükbaş et tüketiminden uzaklaştırılmıştır. Bu durumun tersine çevrilmesi için kamu spotlarının hazırlanması ve mera alanlarında küçükbaş hayvancılığın özendirilmesi kırmızı et açığımızın ucuz yoldan kapatılmasına önemli katkı sağlayacaktır. Türkiye'nin gerek AB üye ülkeleri gerekse orta

doğu pazarına satışta rekabet avantajı bulunan ürünlerden küçükbaş canlı hayvan ve eti üretimini artırıcı önlemleri vakit geçirmeden alması, aynı zamanda kırmızı et üretiminde sığır eti üzerinde oluşan baskıyı da azaltacak niteliktedir.

Üretimin sürdürülebilirliği açısından başta yem olmak üzere besi işletmelerinin maliyet minimizasyonunun sağlanması, kârlı ve optimum ölçekte faaliyet göstermeleri, pazarlamada perakende satış fiyatları üzerinden üreticiye aktarılan marjın artırılması ve aracı sayısının azaltılarak tüketici için daha uygun fiyattan et satın alabilecekleri bir piyasanın temin edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Türkiye’de kırmızı et sektörüne yönelik olarak; işletmelerin rantabl ve prodüktif çalışmasına imkan verecek, başta üretim, fiyat, pazar, örgütlenme ve destekleme politikaları olmak üzere çeşitli uygulamalara önemle gereksinim duyulmaktadır. Ayrıca, sektöre ilişkin olarak AB Ortak Tarım Politikası, Sığır-Dana Eti OPD ve Koyun-Keçi Eti OPD kapsamında teknik mevzuat uyum çalışmalarına hız verilmelidir.

Kırmızı et üretimi ve ortalama karkas verim düzeylerinin iyileştirilmesinde, hayvan ıslah çalışmaları yanında, bakım ve besleme koşullarının geliştirilmesi, damızlık ve erken yaşta hayvan kesimlerinin minimuma indirilmesi, besicilik faaliyetinde bulunan işletmelere yönelik teşvik ve destekleme politikalarının geliştirilerek devamlılığının sağlanması önemlidir.

Türkiye’de kasaplık hayvan yetiştiricilerinin, pazar ve fiyat garantisi altında faaliyet sürdürememesi sonucu, sanayi açısından kaliteli ve yeterli miktarda hammadde temin edilmesi güçleşmektedir. Diğer taraftan kasaplık hayvan arzındaki mevsimsel dalgalanmalar nedeniyle et sanayi işletmeleri düşük kapasite kullanım oranlarıyla çalışmaktadır. Bu bakımdan, sektörde özellikle fiyat ve pazar düzenlemelerini hayata geçirerek, etkin şekilde müdahale alımları üstlenebilecek bir müdahale kurumu (ESK’nın rehabilitasyonu, ticari işlem hacmi ve piyasadaki etkinliğinin artırılması) vakit geçirilmeden oluşturulmalıdır.

Kırmızı et sanayinde, AB’nde olduğu gibi kesim standardı, karkas sınıflandırması ve derecelendirmesi işlemi yapılmamakta, dolayısıyla hayvansal ürün tüketiminde kalite-fiyat ilişkisi yeterince kurulamamakta ve haksız rekabet ortamı doğmaktadır. Ayrıca, çoğu et sanayi işletmesinde, üretim ve hastalık kayıtları da tam ve doğru bir şekilde tutulmamaktadır. Kırmızı et üretiminde karkas derecelendirme (grading) uygulamaları, kalite-fiyat ilişkisinin kurulması tüketicinin korunması ve kaliteli üretimin teşviki için mevzuat çalışmalarına hız verilmelidir.

Kırmızı et sektöründe, fiziki ve teknik şartları yetersiz, eğitilmiş personeli bulunmayan çok sayıda işletme faaliyet göstermekte, bu durum insan sağlığını ve sektörün gelişimini olumsuz yönde etkilemekte, kesilen hayvanların yan ürünleri ekonomik olarak değerlendirilmediği gibi çevre kirliliğine de neden olunmaktadır. Bu nedenle yıllardır süregelen bu sorunun çözümünde radikal kararlar alınarak belirlenecek bir zaman diliminde kesim ve işleme açısından gerekli teknik ve hijyenik şartları sağlayamayan, donanımını yenileyip modernize edemeyen mezbaha ve kombinaların çalışma izinleri

gerekli şartları sağlayana kadar askıya alınmalıdır. Rendering tesislerinin kurulması teşvik edilerek, atık yönetimi faaliyetlerinin daha etkin bir şekilde yürütülmesi sağlanmalıdır.

Türkiye’de genelde pazarın fiyat, kalite ve talep tercihleri hakkında çok fazla bilgisi bulunmayan ve büyük ölçüde aracı hizmetlerine gereksinim duyan kasaplık hayvan yetiştiricisi ve besicilerin kooperatif ve birlik benzeri oluşumlar şeklinde örgütlenmesi, etkin bir pazarlama stratejisinin oluşturulması, üretim-sanayi entegrasyonunun etkin şekilde sağlanması ve üreticilerin sosyal ve ekonomik refahının artırılması önemli görülmektedir.

Kırmızı et sanayinin ihtiyaçları doğrultusunda, başta kesim hattı ve monoray sistemleri olmak üzere, malzeme, ekipman, yedek parça üretimi ile montaj işlemlerini yapabilecek yerli sanayinin gelişimi teşvik edilmelidir.

Sektörde yurtiçi kasaplık hayvan üretimi ve canlı hayvan stokunun artırılması yanı sıra kırmızı ette piyasa arz-talep dengesinin kurulması ile birlikte kesinlikle kasaplık/besilik hayvan ve karkas et ithalatı uygulamalarından vazgeçilmelidir. Ulusal çıkarlar göz önüne alındığında, hayvansal üretimin artırılması ve geliştirilmesi amacıyla, orta ve uzun dönemde kasaplık canlı hayvan ve kırmızı et ithalat kararlarından vazgeçilmesi, gümrük vergilerinin artırılması ve ülke genelinde besicilik faaliyetinde üretim maliyetini azaltıcı, verim ve kaliteyi teşvik edici nitelikte politikaların devreye sokulması önemli görülmektedir. İthalat ıslah amaçlı üretim ve bu yönde üstün verim özellikleri bulunan damızlık hayvan ithalatı ile sınırlandırılmalıdır.

Kasaplık hayvan ve kırmızı et pazarlamasında yer alan aracı sayısının azaltılması ve pazarlamada prodüktivite artışıyla birlikte aracı marjlarını azaltıcı tedbirlerin alınması hem üretici hem de tüketici açısından büyük önem taşımaktadır.

Hayvancılık politikaları açısından süt ve kırmızı et alt sektörlerinin birbirinin rakibi veya alternatifi değil bütünleyicisi olduğu unutulmamalıdır. Bu kapsamda, kırmızı et sektörünün gelişiminde; süt sektöründe rasyonel bir üretim ve pazarlama organizasyonunun kurulması, dönemsel ve mevsimsel fiyat dalgalanmalarının önüne geçilmesi, verimlilik ile birlikte hijyen ve kalite standartlarının artırılması, kurumsal işbirliği ile piyasa regülasyonunun etkin şekilde sağlanması ve gıda güvencesinin sağlanarak sürdürülmesi büyük önem taşımaktadır. Süt piyasası ülkemiz et piyasasının da lokomotifini taşıdığına sahiptir. Ülkemiz şartlarında süt ineklerinden doğan erkek materyal besi amaçlı kullanılarak önemli oranda kırmızı et üretimine katkı sağlamaktadır. Kırmızı et fiyatının belirlenmesinde reel üretim maliyetleri dikkate alındıktan sonra, makul bir kar payı konularak fiyat belirlenmelidir. Her koşulda üreticinin normal kazancı gözetilerek devletimiz fiyat dalgalanmalarını regüle etmelidir. Günümüze değin bu regülasyonlar yukarı yönlü dalgalanmalarda uygulanmış, aşağı yönlü dalgalanmalarda yetiştirici kaderine terk edilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı ile Et ve Süt Kurumu vasıtasıyla sığır besiciliğinde belirlenecek kriterler ve koşullarda (yetiştirilen ırk, besleme tekniği, bölgesel ve coğrafi koşullar gibi) canlı ağırlık ve et üzerinden maliyet hesaplaması yapılması, maliyetin üzerinde bir fiyat seviyesinde müdahale kuruluşu olarak alım gerçekleştirilmesi yönünde önlemler alınmalıdır.

Ayrıca, hayvancılığı gelişmiş tüm ülkelerde kırmızı et üretimini desteklemek amaçlı sütçü sürülerden yararlanılmaktadır. Şöyle ki; damızlık değeri düşük olan sütçü düve ve ineklerde etçi ırk boğa spermaları kullanılarak melez azmanlığından yararlanıp elde edilecek et miktarı arttırılmaktadır. Böylesi bir durumda yavrular dişi veya erkek fark etmeksizin besiye alınıp besi materyali olarak kullanılmaktadır. Kullanma melezlemesi denilen bu yetiştirme metodunun ülkemizde de sütçü sürülerdeki bir kısım damızlık değeri düşük ineklerde kullanılmasıyla et açığımızın kapanmasına önemli katkı sağlanabilecektir. Bu şekilde doğan yavruardan ortaya çıkan melez azmanlığı ile daha fazla et elde edilebilmektedir. Yavru başına besi sonunda en az +50 kg karkas ağırlığı sağlanabilir. Buda toplam rakamda çok büyük katkı sağlanması anlamına gelecektir. Ayrıca damızlık değeri düşük ineklerin dişi yavrularının kesime sevki ile sürü içerisinde seleksiyon da yapılarak, verimler arttırılabilecektir. Ülkemizde bu husus çok tartışmalıdır. Ancak, kullanma melezlemesi olarak tanımlanan bu yöntemin bilimsel bir yetiştirme metodu olduğu ve bilinçli uygulandığında ülkemiz et açığına önemli katkı sağlamanın yanında, mevcut popülasyonun genetik özelliklerini de iyileştireceği unutulmamalıdır.

Kırmızı et üretiminde ve satışında sığır-dana eti üzerindeki baskıyı azaltıcı ve küçükbaş hayvan eti üretim talebini artırıcı destek mekanizmalarının oluşturulması, kırmızı et üretimi ve sanayisi üzerine sektörel ARGE çalışmalarına ağırlık verilmesi faydalı olacaktır. Besi materyali temini noktasında önem taşıyan süt sığırcılık işletmeleri korunmalı, çiğ süt piyasasında sağlanacak istikrar önlemleri ile damızlık ineklerin kesimi engellenmelidir. Damızlık süt sığırcılığında kombine verimli ırkların kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

7. Hayvan Hastalıkları

Hayvan hastalıkları ve buzağı kayıplarımız hayvansal üretimimizi önemli oranda olumsuz etkilemektedir. Bu hususta özellikle kritik bölgesel geçiş noktaları tespit edilmeli ve bakanlığımızın koordinasyonunda bu noktalarda hayvanlar karantinada tutulmadan yollarına devam ettirilmemelidir.

Bakanlık tarafından yapılacak planlamalarla salgın hayvan hastalıklarının kontrol ve eradikasyonu için önceliklerin belirlenerek yeterli bütçenin ayrılması sağlanmalıdır. Zoonotik hastalıklarla sistematik mücadele yapılmalı ve epidemiyolojik çalışmalarla ülkemiz açısından öncelikli hayvan hastalıklarının haritası çıkarılmalıdır.

Salgın hastalık risk modellerinin (erken uyarı, acil eylem, rehabilitasyon programı) bütüncül bir yaklaşım içerisinde uygulanması sağlanmalıdır. Uluslararası hayvan ve hayvansal ürün ticaretinde sorun yaratan salgın hayvan hastalıklarıyla mücadelede komşu ülkelerle etkin işbirliğine gidilmelidir. İlgili kurumlar arasında daha etkin koordinasyon sağlanarak, sınırlarda ve ülke içinde hayvan hareketlerinin kontrolü sağlanmalıdır. AB uyum kapsamında çiftlikte, nakil ve kesim aşamalarında hayvan refahı uygulamaları geliştirilmelidir. Kesinlikle göz ardı edilmemesi gereken, İthalatın başladığı 2010 yılından bu yana; Polonya'dan deli dana hastalıklı et , Erzurum bölgesinde kaçak hayvanlarla

gelen Afrika Hastalığı, Yunanistan ve Bulgaristan'dan mavi dil hastalığı, Fransa'dan ithal edilen hayvanlarda mavi dil, Romanya'dan alınan hayvanlarda Sığır Pasteurellozu, Bulgaristan'dan Veba, Romanya'dan Scrapie hastalığı, Brezilya'dan şarbon da ülkemize ithal edilmiştir.

Salgın hastalıklara ilişkin aşı ihtiyaçlarının zamanında sağlanarak, bölgesel ve ülkesel çapta aşlamalar eksiksiz yapılmalıdır. Yetiştiricilerimiz başta salgın ve yetiştirme hastalıkları olmak üzere bilgilendirilmeli ve hastalıklardan korunmaya ilişkin biyogüvenlik tedbirleri konusunda bilinçlendirilmelidir. Bölgesel bazda da örneğim Marmara'dan başlanarak tüberküloz ve Brusella gibi bazı önemli hastalıkların eradikasyonuna yönelik çalışmalara hızla başlanmalıdır.

Buzağı kayıplarına neden olan önemli hastalık ve sıkıntılar ile bir buzağının doğum anından süttten kesim ve sonrasındaki yaşam evrelerindeki kritik süreçlerin yetiştiricilere öğretilmesi hususunda gerekli çalışmaların ivedilikle başlaması sağlanmalıdır.

İşletme düzeyinde, bölgesel ve ulusal ölçekte yarattığı mali kayıplar noktasında farkındalık oluşan buzağı kayıpları-ölümleri, hayvan hastalıklarına dönük koruyucu önlemler, çiftlik düzeyinde sürü yönetimi ve hayvan refahı uygulamaları, reprodüksiyon ve fertilitite yönünden verimlilik, bakım-besleme koşullarının iyileştirilmesi konularında çiftçilerin bilinçlendirme ve eğitim çalışmaları yapılmalıdır.

8. Islah Çalışmaları

Ülkemizde ıslahla ilgili çalışmalar istenilen düzeyde değildir. Bürokrasi ve akademiye ıslahla nelerin hedeflenmesi ve nelerin başarılacağı konusunda bilgi eksikliği bulunmaktadır. Islah amacıyla yapılması gerekenleri iki grupta inceleyebiliriz:

- I. mevcut ırkların özelliklerinin kendi içerisinde iyileştirilmesi,
- II. özellikle yerli hayvanlarımız ile yapılacak melezleme çalışmalarıyla ülkemiz şartlarına uyum sağlamış özellikler ve yüksek verim özelliklerinin kombine edilmesiyle ülkemiz şartlarında mevcut popülasyonumuzdan daha yüksek verimli hayvanlar elde edebiliriz.

Kurulacak çekirdek damızlık sürülerle yine embriyo transferi ve genetik analiz gibi ileri biyoteknolojik yöntemlerin kullanılmasıyla mevcut genetiğin daha da iyileştirilmesi ve yeni boğaların üretimlerinin devam ettirilmesi gerekmektedir. İyi bir genetikle daha yüksek verimli, daha sağlıklı ve uzun ömürlü hayvanlar elde edilerek birim başına hayvandan elde edilecek kazancın artırılması sağlanabilir. Yurt dışından damızlık olarak gelen hayvanların çoğunun, oradaki yetiştiricinin sürüsünden çıkarmak istediği hayvanlardan oluştuğunu da unutmamak gerekir. Doğal olarak hiçbir yetiştirici sürüsünün en iyi hayvanlarını elinden çıkarmak istemeyecektir. Ancak, yetiştiriciler en iyi hayvanlarının embriyolarını satmak için istekli davranmaktadırlar. Bu davranış en iyi ineği satma durumunda altın yumurtlayan tavuğun kesilmesine, onun embriyolarını satmak ise tavuğun altın yumurtalarını satmaya benzetilebilir. İkinci yöntemde ise; kendi yöresel ırklarımızın hastalıklara ve yaşadıkları bölge şartlarına karşı yüzyıllardır geliştirdikleri adaptasyon yeteneklerinden yararlanma esas alınmalıdır. Ancak, bu

hayvanlarımız maalesef düzgün bir kayıt sistemi ile seleksiyona tabi tutulmadığı için hem et hem de süt açısından verimsiz kalmaktadırlar. Sektörde hayvan ıslahına dönük biyoteknolojik yöntemler (cinsiyeti belirlenmiş sperma ile tohumlama, etçi ırklar ile melezleme, genomik seleksiyon, embriyo transferi gibi) üzerine yapılan çalışmalar desteklenmelidir.

TİGEM işletme ve arazilerinin, küçük ve orta ölçekli hayvancılık işletmelerine damızlık temini, yem üretimi, hayvan yetiştirme ve ıslahında etkin şekilde değerlendirilmesi sağlanmalıdır.

9. Küçük Aile İşletmeleri ve Sosyal Sorumluluk

Bilindiği üzere Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)2014 yılını "uluslararası aile çiftçiliği yılı" olarak ilan etmiş, hızla artan dünya nüfusunun sağlıklı beslenebilmesinde ve köyden kente göçün engellenmesinde aile işletmelerinin önemine dikkat çekmiştir.

Son yıllarda ülkemizde uygulanan tarım politikaları ile aile işletmeleri günden güne ne yazık ki azalmaktadır. Oysa, küçük ve orta ölçekli aile işletmeleri sürdürülebilir tarımsal ve hayvansal üretimin sigortası ve tekelleşmenin önündeki en büyük engeldir. Geçimini hayvancılıktan sağlayan milyonlarca aile bu işlerini kaybettiklerinde nerede ne iş yapacaklardır sorusunun cevabı da üzerinde durulması gereken önemli bir sorudur. Küçük aile işletmeleri kriz dönemlerinin de önemli bir sigortasıdır. Ortaya koydukları emeği hesap etmeden zarar edilen süreçleri de atlama büyük işletmelerden daha avantajlıdır.

Küçük aile işletmelerini yok edip büyük sermaye sahiplerine terk edilecek tarımsal üretimin ülkemiz geleceği açısından büyük riskler taşıyacağı değerlendirilmektedir. Şöyle ki; büyük işletmelerin piyasayı istedikleri biçimde yönlendirme potansiyelleri yüksektir. Bu durumu küçük ve orta ölçekli aile işletmeleri ile ancak regüle edebiliriz. Aile işletmeleri doğası gereği kendi ihtiyaçları doğrultusunda piyasada sürekli arz yaratırlar. Örneğin, düğün, yeni arazi alımı, yem alımı, kredi ödeme vs. çok çeşitli nedenlerle ellerindeki hayvanları piyasaya her dönem sunmakta iken, büyük işletmeler dönemsel olarak planlama yapabilirler. Ayrıca, kriz dönemlerinde zarar etmeye başlayan büyük çaplı işletmelerin yabancılara satışla geçme riskleri de stratejik husus olarak değerlendirilmelidir. Devlet olarak aile işletmelerini desteklemek sosyal sorumluluk açısından da önemlidir. Geçimini hayvancılıktan sağlayan bu insanlar kazanamayınca, ellerindeki mevcudu da yitirerek sektörden çıkmaktadır. İşsizler ordusuna katılacak bu insanlar üretimden çıkarılınca, gelecekte ülkemiz adına önemli sosyal problemlerin ortaya çıkmasına da neden olacaklardır.

Hayvancılık sektöründe ihtisaslaşmanın özendirilmesi yanında, küçük ölçekli aile işletmelerinin sosyo-ekonomik refahının yükseltilmesi, üretici bilgi düzeyi ve bilinçliliğinin artırılması, kırsal alanların korunması, arazilerin rant oluşturmak için imara açılması gibi amaç dışı kullanımına izin verilmemesi ve çevreye duyarlı sürdürülebilir üretimin gerçekleştirilmesi gerekli görülmektedir.

Ayrıca, hayvansal ürünlere (Kırmızı et, beyaz et, süt vb.) ulaşamayan düşük gelir grubundaki vatandaşlara sosyal devlet anlayışıyla dönemsel ayni yardımlar ve dağıtımlar planlanmalıdır. Hayvancılık işletmelerine uygun ödeme koşulları, vade ve faiz oranlarıyla yatırım ve işletme kredileri verilerek finansman ihtiyaçları etkin şekilde karşılanmalıdır.

10. Desteklemeler

Tarım kanunu gereğince tarım ve hayvancılık desteklemelerinde kullanılmak üzere GSMH' nın %1'i üretici kesime aktarılmalıdır. Kırsal kalkınma yönüyle göçü önleyecek, hayvan bakıcısı-çoban ihtiyacına cevap verecek, genç ve kadın istihdamını sağlayacak, mesleki bilgi ve eğitime haiz girişimcileri hayvancılık sektörüne yönlendirecek teşvikler geliştirilmelidir. Hayvancılık desteklemeleri yapılacak sektörel ekonomik araştırmalar ve etki analizlerine göre zamanında ve yeterli düzeyde verilmelidir.

Uygulamaya konulan destekleme politikaları dikkate alındığında, hayvancılık sektörünün bitkisel üretim sektörüne göre desteklemelerden daha az pay aldığı bilinmektedir. Buna ilave olarak hayvansal üretimde destekleme politikalarının süreklilik göstermemesi, bu politikaların etkinliğini önemli ölçüde azaltmıştır. Bu bakımdan, hayvancılık desteklerinin sürekliliği sağlanmalı ve tarımsal destekler içerisindeki payı artırılmalıdır.

İşletmelerde üretimin maliyet masrafları içinde yer alan en önemli unsur yemdir. Hayvansal üretimde maliyetleri aşağı çekmede, karlı ve verimli çalışmada önemli rol oynayan kaba ve kesif yem gereksiniminin ihtiyaca göre bol, kaliteli ve ucuz bir şekilde temin edilmesi gerekmektedir. Bu da yem bitkileri ekimi ve üretimine gereken önem ve desteği vererek sağlanabilir.

Türkiye'de çayır ve mera alanlarındaki düşüş ve tahribata ek olarak, işletmelerin maliyet masraf unsurları içerisinde yaklaşık %70'lik paya sahip yem girdisini oluşturan kaba ve kesif yem üretimi de miktar ve kalite bakımından yeterli düzeyde bulunmamaktadır. Karma yem sanayinde ise artan hammadde fiyatları ve yurt içi üretim yetersizliğinden kaynaklanan açığın ithalat yoluyla karşılanması önemli sorunlar olarak göze çarpmaktadır.

Hayvansal ürün üreticisine piyasalardaki dalgalanmalardan etkilenmeden, yapılacak girdi sübvansiyonları ve maliyeti gözetken fiyat garantisi altında uzun soluklu ve sürdürülebilir bir üretim ortamı oluşturulmalıdır. Hayvancılık işletmelerinde maliyeti oluşturan en büyük masraf kalemi olan yem ve yem bitkisi üretimine destek artırılmalıdır. Yem hammaddelerinde dışa bağımlılığı azaltıcı tedbirler alınmalıdır.

Hayvansal üretimde maliyetleri aşağı çekmede, kârlı ve verimli çalışmada önemli rol oynayan kaba ve kesif yem gereksiniminin ihtiyaca göre bol, kaliteli ve ucuz bir şekilde temin edilmesi gerekmektedir. Bu da çayır-mera alanlarının nicelik ve nitelik yönünden iyileştirilmesi ve yönetimi, yem

bitkileri üretimine gereken önemin verilmesi ve sağlanan desteğin sürdürülmesi ile mümkün görülmektedir.

Hayvancılıkta maliyet ve karlılık ekseninde önemli bir kriter olan süt/yem ve et/yem pariteleri verileri takip edilmeli ürün fiyatları ve destekleme politikaları belirlenen pariteler doğrultusunda şekillendirilmelidir.

Hayvansal üretimde bulunan üretici ve yetiştiriciler ile yem bitkileri üretiminde bulunan üreticilerin kullandıkları mazot, gübre ve elektrikte, dolaylı vergilerde indirimde gidilmelidir.

Kredi ve finansman yetersizliği, gerek süt-et üreticilerinin gerekse süt-et sanayi işletmelerinin önemli sorunlarından birisidir. Sektörün tüm unsurlarıyla hayvancılıkta gelişmiş ülke normlarını yakalayabilmesi için uygun kredi ve finansman imkânları yaratılmalı, özellikle büyüme istek ve yeteneğinde olan küçük ve orta ölçekli hayvancılık işletmeleri için düşük faizli yatırım ve işletme kredileri kullanımında kolaylık sağlanmalıdır.

Desteklemeler konusunda, hiçbir tecrübe sahibi olmayan kişilere sağlanan bina, ekipman ve doğrudan hayvan alımının desteklenmesi yerine üretimin desteklenmesi, kriz dönemlerinde üreticinin zarar etmesini önleyecek sübvansiyon modellerinin geliştirilmesi ve mevcut işletmelerin koşullarının iyileştirilmesi şeklindeki desteklemeler üretimi olumlu yönde etkileyecek ve üretimin artmasına vesile olacaktır. Ülkemizde yeter düzeyde işletme mevcuttur. Mevcut olanların bir kısmı aktif değilken, uygulanmakta olan yanlış politikalarla aktif olmayanlara her geçen gün yenileri eklenmektedir. Krizden dolayı kapanan işletmeler damızlık hayvanlarına müşteri bulamadıkları için damızlık hayvanlarını bile yok pahasına kesime sevk etmektedirler. Bunların tekrar yerine konması ise ülkemiz adına ciddi maliyetlere neden olacaktır. Üretimi her daim gerektiğinde sübvansiyonlarla karlı kılarak sürdürülebilirliği sağladığımızda, mevcut üreticiler önlerini göreceklerinden dolayı yatırımlarını kendileri yaparak kapasitelerini arttıracak ve böylece üretim daha ucuza sürdürülebilir kılınacaktır.

Tarım desteklemelerinin etki analizi hâlâ yapılmamaktadır. 2018 yılında 14,6 milyar TL olan ve 2019 için 16,1 milyar TL olarak açıklanan tarımsal desteklemelerin kırsaldaki ekonomiye katkısı ve çiftçinin refahındaki etkisi hesaplanamamaktadır. Bu sorun yıllardır Sayıştay raporlarında dile getirilmektedir. Hâlbuki tarım politikalarının temel amacı tarım sektöründe gelir / refah düzeyini yükseltmek, üretim, verim ve ürün çeşitliliğini artırarak bu işi sürdürülebilir kılmaktır. Bunu sağlamanın temel araçlarından bir tanesi de tarımsal desteklemelerdir. Peki, Türkiye'de merkezi yönetim bütçesinden yapılan tarımsal destekleme ödemelerinin tarımsal üretim üzerindeki etkisi ne kadardır ? Bilmiyoruz.

Ayrıca, sektörde kamu-üniversite-sanayi işbirliğini hayata geçirecek şekilde yatırım alan ve öncelikleri göz önüne alınarak IPARD programı ve araçları başta olmak üzere ulusal ve uluslararası kaynak, hibe ve fonlardan faydalanmak amacıyla yeni ve çok sayıda proje üretilmesi ve geliştirilmesi sağlanmalıdır.

11. Kamu Otoritesi

Türkiye’de, AB mevzuatına uygun olacak şekilde, yetkili merkez veteriner otorite mevcut bakanlığa bağlı olarak kurulmalı veya mesleki olarak hayvancılığa yönelik teknik, sağlık ve ekonomik hizmetlerin sunumu, yetki kullanımı ve sorumlulukların etkin şekilde yürütülmesi açısından Hayvancılık ayrı bir bakanlık olarak kurulmalıdır.

Bulaşıcı hayvan hastalıkları ile mücadele ve gıda koruma kontrol çalışmalarının kalesi ve Bakanlığımızın taşradaki temsilcileri olan İlçe Tarım ve Orman Müdürlükleri pek çok ilçede ya Kaymakamlık binasında bulunmakta veya bağımsız ancak bakımsız müstakil binalarda hizmet vermektedir. Burada görev yapan Kamu Veteriner Hekimlerinin pek çoğunun giyinme odaları, arşiv veya depodan bozma odalardır. Yaz Kış , yağmur çamur dinlemeden, dere tepe gezerek ve dahi mesai ücreti almaksızın mesai mefhumu gözetmeden çalışan hekimlerimizin pek çoğu yere serdikleri karton üzerinde soyunup giyinmektedir. Duş alma imkanları yoktur. İlçe Müdürlüklerinin fiziki şartları iyileştirilmeli, müstakil binası olmayanlara bina tahsis edilmeli veya inşa edilmelidir. Görev öncesi ve sonrası, insani ihtiyaçları için kullanabilecekleri, duşu tuvaleti ve giysi dolabı olan odalar temin edilmeli, fazla mesaisi ücretlendirilmeli veya verilecek izin idari amirin keyfiyetine bırakılmamalıdır.

Eldiven, bisturi, pens, penset, vs. sarf malzemelerinin tamamı, ihtiyaca binaen temin edilmeli ve döner sermayeden değil bütçeden karşılanmalıdır.

İlçede kullanılan araçların tamamı arazi aracı olarak yenilenmeli, 4 hekime bir araç düşecek şekilde temin edilmelidir.

Kamuda veteriner hekimlerimizin daha etkin çalışabilmesi için veri giriş elemanları istihdam edilmeli, lise mezununun yapabileceği evrak işlerinin yükü veteriner hekimlerden alınmalıdır.

İlçelerde basit teşhis materyal ve aletleri bulunması sağlanmalı (teşhis kitleri, mikroskop, lam, lamel, etüv, vs.) her ilçenin kendine ait küçük bir laboratuvar odası olmalıdır. Her ilde bulaşıcı hayvan hastalıklarının teşhisine yönelik İl Hayvan hastalıkları teşhis laboratuvarları kurulmalı, referans enstitülerimizin (Pendik, Etlik, vs.) yükü azaltılmalıdır. Referans enstitülerimiz etken sınıflandırması, tür tayini, bilimsel araştırma projeleri gibi işlere ağırlık vermelidir.

Kamuya veteriner hekim alımı yapılmalıdır. YÖK’ün 2022 verilerine göre; 2017-2022 yılındamezun olan veteriner hekim sayısı 13280 iken istihdam edilenlerin sayısı 2179 kişiyle sınırlı kalmıştır.

Veteriner Uzmanlık Eğitimi ile ilgili detaylar hala duyurulmamıştır. Veteriner Hekim Uzmanlık Yönetmeliği eksikleri giderilerek bir an önce uygulamaya konulmalıdır.

**Veteriner Hekimler Derneği adına
Genel Başkan Dr. Gülay Ertürk**

EK 1

KISA VADELİ EYLEM PLANLARI

1. Tarım kanununa göre tarım ve hayvancılıkta kullanılmak üzere verilmesi gereken GSMH' nın %1'i derhal üretici lehine kullanılmalıdır. (2021 yılı GSMH 7 trilyon 209 milyar 40 milyon TL iken kullanılan toplam destek miktarı 23 milyar TL kadardır).
2. Hayvancılık desteklemeleri bütçe görüşmelerinden hemen sonra, gecikmeden yayınlanmalı ve destekler zamanında verilmelidir.
3. Hali hazırda hayvancılık işletmelerinin yaklaşık %85'i küçük aile işletmesi şeklindedir. Bu işletmelerin, teknoloji ve güncel bilgiye ulaşmasını kolaylaştırmak ve işletme büyüklüğünü ülke genelinde optimize edebilmek için öncelikle 5996 sayılı kanunda yer alan hayvancılık işletmelerinin **aile işletmesi** ve **ticari işletme** olarak yeniden tanımlanması gerekmektedir.
4. Üreticinin ürünü ve hayvanını, piyasada değeri fiyatına pazarlayabilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır. Özellikle süt ineklerinin kesimini önlemek için; süt fiyatları yarını ön görecek şekilde bugünden belirlenmeli, alım olmadığı zamanlarda sütü devlet almalı veya fark ödemesi yaparak sübvans e etmelidir.
5. Sözleşmeli alımlar yaygınlaştırılmalı, ancak alıcılar tarafından yapılan ve haksız rekabete yol açan dayatmaları önleyecek tedbirler alınmalıdır (süt alıcılarının yem satışının önlenmesi veya satılan yemlerin standardizasyonunun sıkı kontrolü).
6. Oluşan pazar fiyatları tüketicinin alım gücüyle örtüşmediği zamanlarda, et, süt ve bunların ürünlerinin fiyatları devlet sübvansiyonlarıyla tüketici lehine ayarlanmalıdır.
7. Şu anda var olan talep daralmasını azaltmak amacıyla, et, süt ve bunların ürünleri devlet eliyle üreticiden ederi fiyatına alınarak, yoksul ailelere ve okullarda çocuklara dağıtılmalıdır.
8. Yetiştirici ve üreticilere "can suyu" olacak faizsiz ve uzun vadeli krediler veya hibeler verilmeli ve bu kredilerin/hibelerin üretim için kullanılıp kullanılmadığı finansör kurum dışında bir kurum tarafından denetlenmelidir.

9. Hayvan sayıları ve hayvansal üretim raporları doğru biçimde acil olarak ortaya konmalı ve bu veriler şeffaf olmalıdır.
10. Ekolojik faktörler ve yaşanmakta olan çevresel sorunlar da göz önüne alınarak boş ve atıl alanların yem bitkisi üretimine açılması için gerekenler yapılmalıdır. Kişilerin/kurumların bu alanlarda yem bitkisi üretimi özendirilmeli, olmadı devlet TİGEM eliyle bu alanların ekimini yapmalıdır.
11. Pandemi veya savaş gibi öngörülemeyen nedenlerle oluşabilecek ithalat sorunları irdelenerek, olası hammadde teminine ilişkin sorunların çözümü için GAP, KOP, DAP gibi projelerde bitkisel üretimin ve özellikle yem bitkisi üretiminin arttırılması mutlaka planlanmalıdır.
12. Hayvanı olsun olmasın, yem bitkisi üreten işletmelere, yemlik bitki tohumu ve gübre desteği verilmelidir.

EK 2

ORTA VADELİ EYLEM PLANLARI

1. Hayvancılıkla ilgili verilerin kaydedildiği TÜRKVET sisteminde, yetiştirici bildirimini değil kontroller esas olmalıdır. Özellikle bankalarda, hayvan varlığı ile şekillendirilen kredilendirme sistemi nedeniyle bildirim yapılmayan hayvan sayılarının önüne geçmek için, hayvan varlığını esas alan kredilendirmeden vazgeçilmeli, onun yerine hayvan hareketi ya da ürün satış miktarlarını gözeten yeni bir kredilendirme sistemi ortaya konmalıdır.
2. Aile işletmelerine, işletme ölçeğini büyütme veya kooperatifleşmesini sağlamak yönünde, örneğin hayvan alımı veya yetiştirmesini teşvik eden, destekleme ve krediler verilmelidir. Ticari işletmelere ise ürettikleri ürünün kalitesini arttırmasını ya da katma değer yaratmasını teşvik edecek şekilde destek ve krediler yeniden düzenlenmelidir.
3. Meraların ıslahı ve toplulaştırma çalışmaları hızlandırılmalı, kamu spotları ve eğitimlerle bunun gerekliliği ve önemi vatandaşa anlatılmalıdır. Hayvancılığın meradan yararlanılarak yapılması arttırılmalıdır.
4. Toplulaştırmanın (gerek toprak gerek işletme) önünde engel gibi duran miras hukuku tekrar gözden geçirilmeli ve miras hakkının, ihtisaslaşmış kişi lehinde olması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.
5. Cenevre sözleşmesi kapsamında ülkemizde Veteriner Otoritesi kurulmalı ve hayvancılık bu otorite tarafından yönetilmelidir.
6. Hali hazırda var olan kamudaki veteriner hekim sayısı arttırılmalı ve büroda değil sahada çalışmaları önceliklendirilmelidir.
7. Koruyucu hekimlik önlemlerinin arttırılması yönünde işletmeler teşvik edilmeli, bu önlemler üretici keyfiyetine bırakılmamalıdır.

8. Hayvan hastalıklarının eradikasyonu ile ilgili var olan programlar, yetiştiricinin uyum sağlayacağı şekilde güncellenmeli ve arı hayvancılık işletmelerine verilen destekler arttırılmalıdır.
9. Buzağı ölümlerinin önüne geçmek için, kuru dönemde gebe ineklere ve doğumdan hemen sonra buzağılara yapılan aşular, aşı ücreti devlet tarafından karşılanmak üzere, kamu veteriner hekimleri ve serbest veteriner hekimler tarafından yapılmalıdır. Buzağılara verilecek olan destek miktarı da arttırılmalıdır.
10. Gıda kayıplarını ve hayvan hastalıklarının yayılmasını önlemek amacıyla, kurban kesimleri, seferberlik halinde veteriner hekimler tarafından denetlenmelidir.
11. TMO, Tarım Kredi Kooperatifleri, Et-Balık Kurumu, Süt Endüstrisi Kurumu gibi kuruluşlar çağdaş bir anlayışla yeniden yapılandırılmalı ve Ulusal Süt Konseyi Ulusal Süt, Et ve Yem Konseyi haline dönüştürülmelidir.
12. İthal olmayan damızlık ve erkek besi materyalinin üretimi desteklenmeli, her koşulda üretim arttırılmalıdır. Damızlık ve gebe inek temininde, özellikle aile işletmeleri desteklenmelidir.
13. Ülkemizde sığır eti üretimini arttırmak amacıyla besi ırkı sığır yetiştiriciliği teşvik edilmelidir.
14. Verim kayıtları denetlenmeli, düzenli maliyet analizleri yapılmalıdır. Bunun için, kayıt tutan işletmelere kayıt desteği verilmelidir.
15. Küçükbaş hayvancılık için üretim havzaları oluşturulmalı, yem ve suya erişimi daha kolay olan bölgeler, hukuksal alt yapısı oluşturularak, küçükbaş hayvancılığa tahsis edilmelidir.
16. Koyun ve keçi eti tüketimi teşvik edilmelidir (reklam, kamu spotu, vs.). Küçükbaş işletmelerinde, aile işletmelerinin orta ve/veya büyük işletmelere dönüşebilmesi desteklenmelidir (örneğin KOBİ destekleriyle).
17. Yerleşim merkezleri çevresinde hayvancılık yapılamamasının önündeki engeller kaldırılmalıdır (büyükşehir yasasının revizyonu).
18. Köylerde hayvancılık yapan genç (40 yaş altı) yetiştiricilerin ve aktif hayvancılıkla uğraşan (hayvan bakımı, hayvan gütmeye, süt sağımı, ekonomiye kazandırılan her türlü süt ve et ürünü üretimi, arıcılık, kanatlı üretimi, vs.) kadın yetiştiricilerin sigorta primleri, ilk 3 yıl devlet tarafından ödenmelidir.
19. TİGEM'lerin yapıları personel ve teknolojik olarak güncellenerek, küçük aile işletmelerine damızlık hayvan sağlama şeklinde geliştirilmelidir. Kriz durumlarında da ekonomik sebeplerle kesime gönderilen gebe ve verimli hayvanların, üreticiden satın alınarak, gereksiz ve uygun olmayan hayvan kesimleri önlenmelidir.
20. Özellikle küçük aile işletmelerine verimliliği arttırmak amacıyla hayvancılıkla ilgili her türlü yeni bilgi ve teknolojik gelişmeler konusunda eğitim desteği verilmelidir.
21. Artan kuraklığa karşı, hayvanların beslenmesinde önemli yer tutan mısır silajı yerine, sulama istemeyen buğdaygiller gibi bitkilerin silajının yapılması teşvik edilmelidir.
22. Küresel ısınmada, hayvansal kaynaklı sera gazı salınımını azaltmak için, özellikle ticari işletmelerde uygulanan entansif besleme sonucu oluşan, metan gazı çıkışını azaltacak besleme kurallarının uygulanması teşvik edilmelidir.

EK 3

UZUN VADELİ EYLEM PLANLARI

1. Uzmanlaşmış üretim modeline geçiş teşvik edilmeli, küçük aile işletmelerinin, Tire Süt kooperatifi örneğinde olduğu gibi, demokratik kooperatiflerde örgütlenmesi sağlanmalıdır. Kooperatif üyesi olmayan yetiştiricilere destek verilmemelidir. Kooperatifler ihtisaslaşmalı, sınırlı sorumlu değil uzmanlık alanlarına ve ilçe bazında kurulmalı, profesyonel ekiplerce yönetilmesi sağlanmalıdır.
2. Hayvancılık ve tarımla ilgili örgütlenme konusu hali hazırda üç bakanlık ve altı ayrı kanun tarafından yürütülmeye çalışılmaktadır. Bu durum, yetiştiricinin ve üreticinin kafasını karıştırmakta, örgütlenmekten imtina eder hale getirmektedir. Tarım ve hayvancılıkta örgütlenmenin sağlıklı ve koordineli bir şekilde yürütülebilmesi için toplu halde yönetilmesinin önü açılmalı, hatta sırf bu konuyu ele alan bir bakanlık ya da en azından genel müdürlük kurulması düşünülmelidir. Ayrıca konuyla ilgili kanun ve yönetmelikler tek elde toplanarak vatandaşın da anlayabileceği ve uyumlanabileceği şekilde sadeleştirilmelidir.
3. Örgütlenmiş üreticilerin ürünlerinin iç ve dış pazara sunulmasında yerel yönetimlerin aktif rol oynaması sağlanmalı, yerel yönetimlere bu konuda bütçe ayrılması planlanmalıdır.
4. Özellikle yerel ve/veya coğrafi işaretli ürünlerin üretimini kolaylaştırmak ve ulusal/uluslararası pazarda yer alabilmelerinin önünü açabilmek adına, hammaddesini katma değer yaratan bir mamule dönüştürmek isteyen üreticilerin veya

kooperatiflerin, küçük gıda üretim işletmelerine dönüştürülmelerini kolaylaştıracak tedbirler alınmalıdır.

5. Veteriner aşı-ilaç- biyolojik madde temininde, ithalat sorunları (pandemi kısıtları, yasal mevzuat problemleri, döviz kurunun yüksekliği, savaş tehlikesi, vs.) yaşanabileceği öngörülerek, sığır, koyun, keçi, tavuk ile ilgili aşı, ilaç ve biyolojik madde üretiminin önü açılmalı ve desteklenmelidir (kamu ve özel).
6. Et ve sütte yerli ırklarla ilgili genetik çalışmalar yapılmalı ve gelecek 20 yılda genetik kapasitesi yüksek ırklarla üretime devam edilmelidir.
7. Üreticinin üretimde kalmasını ve mutlak korunmasını sağlayan "telafi fonu" oluşturulmalıdır.
8. Olası krizleri önceden tespit edip planlar hazırlayabilecek kriz algılama merkezleri kurulmalıdır. Bu merkezlere bağlı olarak çalışacak ve üreticilerin sorun ve taleplerini iletebildiği çağrı merkezleri açılmalıdır.
9. Ulusal ve uluslararası verileri toplayarak, buna göre planlama yapacak hayvansal üretim enstitüleri kurulmalıdır.
10. Üretimimizi ve dış ticaretimizi etkileyen ulusal ve uluslararası sözleşmeler, ülkemiz üreticisi ve tüketicisi lehine tekrar gözden geçirilmelidir.